

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ТИПОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

В. С. Тихенко, аспірант;

А. Ю. Жулавський, канд. екон. наук, професор

Сумський державний університет,

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна

У статті досліджено сучасні підходи щодо типології екологічних інвестицій. Запропоновано розмежовувати екологічні інвестиції залежно від їх сутності, проявів та впливу на навколишнє середовище.

***Ключові слова:** екологічні інвестиції, типологія, природоохоронні проекти, екологічна оцінка*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні наукові праці, присвячені екологічному інвестуванню та природоохоронній діяльності характеризуються плюралізмом щодо позначення термінів та формування науково обґрунтованих типологій екологічних інвестицій. Так, поряд з «екологічними інвестиціями» співіснують терміни «природоохоронні інвестиції», «еко-інвестиції», «екологічно орієнтовані інвестиції», «зелені інвестиції» та ін. Більше того, з урахуванням різноманітності природоохоронних проектів, як на національному, так і наднаціональному рівнях зростає необхідність у застосуванні такого методу наукового пізнання, як типологізація екологічних інвестицій. Розмежування досліджуваної сукупності об'єктів (екологічних інвестицій) на впорядковані і систематизовані групи, яким притаманні певні специфічні характеристики, за допомогою моделі або типу дозволить сформулювати виважений науково-методичний підхід щодо створення типології (класифікації) цього специфічного виду інвестицій в умовах переходу до реалізації концепції сталого розвитку суспільства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика екологічних інвестицій та їх класифікації детально розглядається у працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Н. М. Андреевої (екологічні інвестиції) [3], С. В. Арестова (природоохоронні інвестиції та інвестиції в екосоціальні послуги) [4], В. В. Благого (зелені інвестиції) [6], О. І. Вишницької (екоінвестиції) [7], В. М. Власова (інвестиції у раціональне природокористування) [8], Є. М. Овчиннікова (інвестиції природоохоронного призначення) [10].

НЕ ВИРІШЕНІ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ПРОБЛЕМИ

Високо цінуючи наявний науковий доробок у цьому напрямку, хотілося б зауважити, що сучасні розробки не достатньо поширені у типологізації інвестиційних природоохоронних проектів, які використовуються фінансово-кредитними, донорськими та благодійними організаціями.

Мета статті полягає в узагальненні та систематизації науково-методичних підходів до типологізації екологічних інвестицій на національному та наднаціональному рівнях.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналіз та систематизація наукових праць, присвячених класифікації екологічних інвестицій (табл. 1) показали, що вони не враховують особливості та вимоги до екологічного інвестування на етапі попередньої оцінки природоохоронних проєктів, які містяться у рекомендаціях ряду авторитетних організацій і є орієнтирами у сфері фінансового забезпечення екологічної діяльності та здійснення екологічно відповідального інвестування.

Таблиця 1 – Сучасні підходи до визначення і класифікації екологічних інвестицій

Автор	Поняття	Визначення	Класифікація
1	2	3	4
Н. М. Андреева [2]	Екологічні інвестиції	екологічними інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в народногосподарський обіг, основною метою яких є запобігання, обмеження та усунення деструктивного впливу на навколишнє природне середовище	– екологічно орієнтовані інноваційні інвестиції; – екологічні інвестиції; – ресурсозберігаючі інвестиції; – інвестиції, що спрямовані у сферу забезпечення ресурсно-екологічної безпеки
В. В. Благой [6]	«Зелені інвестиції»	усі технології та підприємства, що спрямовані на виробництво енергії з відновлюваних джерел, та не спричиняють негативних зовнішніх ефектів, таких як викиди вуглецю, забруднення довкілля побічними продуктами виробництва	–
Є. М. Овчинніков [10]	Інвестиції природоохоронного призначення	інвестиції, спрямовані на отримання екологічного ефекту за двома напрямками: збереження природних ресурсів та збереження навколишнього природного середовища	– за спрямованістю дій у сфері екологізації виробництва; – залежно від сфери природокористування, в рамках якої здійснюють вкладення природоохоронного призначення; – залежно від джерел фінансування інвестицій природоохоронного призначення

Продовження табл. 1

1	2	3	4
С. В. Арестов [4]	Природоохоронні інвестиції; Інвестиції в екосистемні послуги	види майнових та інтелектуальних цінностей, вкладених в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті яких утворюється екологічний економіко-екологічний, еколого-соціальний ефект	– природоохоронні інвестиції; – інвестиції в екосистемні послуги: 1) підтримувальні; 2) відновлювальні; 3) інвестиції в екосистемні послуги, пов'язані з обмеженням використання природних ресурсів; 4) поліпшуючі; 5) екологічні інвестиції, пов'язані з технологічним розвитком; 6) компенсувальні
О. І. Вишницька [7]	Екоінвестиції	всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються у господарську діяльність і спрямовані на зменшення негативної антропогенної дії на навколишнє середовище, зниження екодеструктивного впливу процесів виробництва, споживання та утилізації товарів та послуг; збереження, раціональне використання природних ресурсів та покращання природно-ресурсного потенціалу територій; забезпечення екологічної безпеки країни, внаслідок яких досягаються екологічний, соціальний та економічний результати	– за функціональним призначенням; – за джерелами фінансування; – за рівнем управління; – за формою продажу; – за характером результатів, що досягаються
М. В. Власов [8]	Інвестиції в раціональне природо-користування	сукупність законодавчо-правових, організаційно-економічних, техніко-технологічних, інтелектуальних ресурсів, спрямованих безпосередньо на поліпшення екологічної обстановки або сприяють цьому через інші чинники	– ліквідаційні – стабілізуючі – поліпшуючі властивості екосистеми – попереджувальні – за функціями – за джерелами – за рівнем – за формами прояву

Так, у дослідженні Н. М. Андреевої [3] наводяться методичні підходи до класифікації екологічних інвестицій, з урахуванням їх поділу на власне екологічні, еко-інноваційні, ресурсозберігаючі та інвестиції, спрямовані на забезпечення ресурсно-екологічної безпеки, які дозволяють системно характеризувати їх сутність, визначити специфічні напрямки використання, що узгоджуються з напрямками екологічної діяльності в цілому. Ресурсозберігаючі інвестиції, на відміну від еко-інноваційних та

екологічних, на думку автора, «спрямовані на раціональне, комплексне використання і ощадливе споживання первинних і вторинних ресурсів». Основною метою інвестицій, спрямованих на забезпечення ресурсно-екологічної безпеки «є захист життєво важливих інтересів особистості, суспільства, господарюючих суб'єктів від реальних або потенційних загроз, створюваних антропогенним, техногенним або природним впливом на навколишнє середовище, а також нераціональним природокористуванням, що приводить до вичерпаності природних ресурсів» [3].

Як слушно зазначає Власов М. В., інвестиції в раціональне використання природних ресурсів необхідно розглядати з погляду системності у часі та просторі з урахуванням елементів раціонального природокористування (використання, відтворення і охорони) та забезпечення відтворювального (економічного, екологічного, соціального) процесу як безперервного. Зазначена думка заслуговує на увагу під час переходу до концепції сталого розвитку суспільства, за якої інвестиції в майбутні покоління є основою такого розвитку, що поєднує економічну, екологічну та соціальну складові [8].

Базуючись на Єдиній європейській класифікації природоохоронних об'єктів і витрат на охорону навколишнього середовища та закладений в ній поділ природоохоронної діяльності на поточну діяльність та природоохоронні заходи, Арестов С. В. пропонує класифікувати екологічні інвестиції безпосередньо пов'язані з екосистемами як природоохоронні, а також виділяти інвестиції в екосистемні послуги [5].

Поза межами розглянутих знаходиться підхід, запропонований Дж. Індерстом, К. Камінкером та Ф. Стюарт щодо типології «зелених» інвестицій за класами активів. Так, автори виділяють «зелені» інвестиції в акції (найбільш поширений тип), «зелені» інвестиції в облігації (тип, що найбільш динамічно розвивається), та «зелені» інвестиції у альтернативні класи активів (приватне фінансування та інфраструктурні фонди). Ця типологія, на думку вчених, відповідає тлумаченню «зелених» інвестицій у контексті їх широкого розуміння як типу соціально-відповідальних інвестицій (інвестицій, заснованих на ESG-критеріях) [1].

Підсумовуючи науково-методичні підходи вчених щодо класифікації екологічних інвестицій, відмітимо, що для їх типологізації необхідно враховувати ряд специфічних рис:

- синергетичний ефект від екологічних інвестицій безпосередньо проявляється у навколишньому середовищі, соціальній та економічній сферах діяльності (створення нових технологій та розширення виробництва);
- комплексність – екологічні інвестиції, на відміну від традиційних інструментів інвестування, не повинні трактуватися виключно як фінансово-економічна категорія. Вона включає окрім фінансових, ресурси інтелектуального, організаційно-правового, соціального, технологічного та екологічного характеру;
- глобальний характер – реалізація концепції сталого розвитку та подолання сучасних екологічних проблем людства потребує здійснення екологічних інвестицій у природоохоронні проекти на національному і наднаціональному рівнях з залученням відповідних організаційно-економічних та фінансових механізмів;
- множинність цілей, типів, форм екологічних інвестицій та механізмів їх здійснення.

На нашу думку, зазначені особливості повинні враховуватись при типологізації екологічних інвестицій з прив'язкою до природоохоронних проектів. Орієнтація на інвестиційні проекти, що мають екологічну спрямованість є визначальною у таких вимогах. Більше того, практичний досвід зарубіжних інвесторів, зокрема європейських, доводить, що з 86 % опитаних у 2010 р. інвесторів, які управляють сукупним портфелем активів на суму понад 300 млрд євро, 62 % спрямовують інвестиції у «зелені» галузі та сектори [1].

Найбільш поширеними у світовій практиці є вимоги до інвестування проектів, засновані на попередній оцінці та категоризації виходячи з пріоритету кредитування «зелених ініціатив», таких установ як Світовий банк, Міжнародна фінансова корпорація, Багатостороння агенція з інвестиційних гарантій, Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку, Глобальний екологічний фонд, Організації з економічного співробітництва та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку, а також ряд регіональних банків реконструкції та розвитку.

Відповідні механізми відбору національних і наднаціональних природоохоронних проектів з метою надання інвестицій визначаються у ряді документів цих організацій, зокрема Інструкції з організації діяльності Світового банку, Стандартах діяльності та Політики соціальної і екологічної стійкості Міжнародної фінансової корпорації, Рекомендації щодо загальних підходів до довкілля і кредитування експорту Організації з економічного співробітництва та розвитку та ін.

Що стосується приватних ініціатив щодо здійснення екологічного інвестування у проекти різного рівня, слід відмітити їх значну різноманітність, яка за ступенем важливості у світовій фінансовій спільноті може бути представлена у такому порядку: Принципи Екватора (охоплюють більше 71 % від загального обсягу проектного фінансування в країнах, що розвиваються); Принципи відповідальних інвестицій ООН (підписані більш ніж 510 фінансовими організаціями). Фінансова ініціатива Програми ООН з навколишнього середовища (включає 170 учасників). Принципи CERES – Коаліції за екологічно відповідальну економіку (прийняли понад 50 організацій, що входять до списку Fortune 500) і ряд інших стандартів.

Розглянемо найбільш поширену типологізацію інвестиційних проектів за Операційною політикою Світового банку в частині їх екологічної експертизи.

Залежно від виду, місця проведення, уразливості і масштабів проекту, а також характеру потенційного впливу на навколишнє середовище Світовий банк класифікує проекти за однією з чотирьох категорій.

- Проект категорії «А», найімовірніше, матиме істотний негативний вплив на навколишнє середовище, яке може бути небезпечним або безпрецедентним;
- Проект категорії «В», характеризується потенційним негативним екологічним впливом на населення або екологічно важливі території - включаючи болота, ліси, луки та інші природні об'єкти. Цей проект не настільки сильний, як вплив проектів категорії «А»;
- Проект категорії «С», найімовірніше, матиме мінімальний негативний вплив на навколишнє середовище або взагалі не матиме ніякого негативного впливу;

– Проект категорії «F» («FI»), пов'язаний з інвестуванням коштів Світового Банку через фінансових посередників у разі, коли субпроекти можуть привести до негативного впливу на навколишнє середовище [11].

Класифікація проектів, що потребують інвестицій, за політикою та стандартами Міжнародної фінансової корпорації, в цілому узгоджується з вищенаведеною, проте не включає у себе категорію F, акцентуючи увагу на проектах у межах перших трьох категорій.

У Методичному посібнику з екологічної оцінки інвестиційних проектів, реалізація яких спрямована на поліпшення екологічної ситуації та організацію раціонального природокористування, наводиться наступна типологія таких інвестиційних проектів:

– Категорія А – реалізація проекту може привести до незворотних екологічних наслідків;

– Категорія Б – реалізація проекту може привести до несприятливого впливу на навколишнє середовище, проте цей вплив легко пізнаваний і його можна уникнути;

– Категорія В – реалізація проекту не матиме несприятливого впливу на навколишнє середовище і негативних наслідків;

– Категорія Г – проект не пов'язаний з промисловим виробництвом, сприяє покращенню навколишнього середовища [9].

З урахуванням розглянутих типологій проектів та систематизованих поглядів науковців пропонується авторська типологія екологічних інвестицій, що враховує тип природоохоронних проектів, ряд їх характеристик, необхідність здійснення та сутність

Таблиця 2 – Запропонований науково-методичний підхід до типологізації екологічних інвестицій

Тип проекту	Масштаб екологічних наслідків	Екологічна оцінка проекту	Необхідність екологічних інвестицій	Тип екологічних інвестицій
Категорія А	вплив може охоплювати територію набагато більшу, ніж район або об'єкт проведення робіт	оцінка впливу на навколишнє середовище (у межах галузевої чи регіональної екологічної експертизи)	надзвичайно висока	– ліквідаційні; – компенсувальні; – відновлювальні
Категорія В	вплив обмежується територією реалізації проекту	оцінка з проектної документації	висока	– поліпшувальні; – компенсувальні; – відновлювальні
Категорія С	вплив відсутній	не потрібна, попередня перевірка	середня/низька	– попереджувальні; – підтримувальні; – ресурсозберігаючі

В основу типології проектів покладено підхід Міжнародної фінансової корпорації, який в цілому не суперечить класифікації Світового банку.

Зазначений підхід дозволить поєднати загальноприйняті у світовій практиці проекти з відповідними видами екологічних інвестицій. Це створить підґрунтя до науково обґрунтованого прийняття рішень

інвесторами та організаціями-донорами щодо доцільності та необхідності здійснення інвестицій у той чи інший проект з урахуванням його природоохоронного значення та впливу на навколишнє середовище.

ВИСНОВКИ

В умовах переходу до концепції сталого розвитку суспільства зростає роль інвестицій в природоохоронні проекти, а отже потребує їх науково обґрунтованої типологізації. На основі систематизації здобутків науковців у сфері визначення та класифікації інвестицій у природоохоронні проекти, запропоновано авторський підхід до розмежування екологічних інвестицій залежно від категорії проектів та їх впливу на навколишнє середовище.

SCIENTIFIC-METHODICAL APPROACH TO TYPOLOGY OF ENVIRONMENTAL INVESTMENTS

*V. S. Tyhenko, Postgraduate Student;
A. Y. Zhulavskiy, Ph.D., Professor*

*Sumy State University,
2, Rimskogo-Korsakova St., 40007, Sumy, Ukraine*

The article deals with modern approaches to typology of environmental investments, as well as environmental projects. An approach to the delineation of environmental investment, depending on the categories of projects with their impact on the environment, was developed.

Keywords: *environmental investments, typology, environmental projects, environmental assessment*

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ТИПОЛОГИЗАЦИИ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ИНВЕСТИЦИЙ

*В. С. Тихенко, аспирант;
А. Ю. Жулавский, канд. экон. наук, профессор*

*Сумский государственный университет,
ул. Р.-Корсакова, 2, м. Сумы, 40007, Украина*

В статье исследованы современные подходы к типологизации экологических инвестиций в природоохранные проекты. Предложен авторский подход к разграничению экологических инвестиций в зависимости от категории проектов и их влияния на окружающую среду.

Ключевые слова: *экологические инвестиции, типология, природоохранные проекты, экологическая оценка*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Inderst G. Defining and Measuring Green Investments: Implications for Institutional Investors. Asset Allocations / G. Inderst, Ch. Kaminker, F. Stewart // OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions. OECD Publishing. – 2012. – No. 24 – 55 p.
2. Андреева Н. Н. Экологически ориентированные инвестиции: выбор решений и управление / Н. Н. Андреева. – Одесса : ИПРЭИ НАН Украины, 2006. – 536 с.
3. Андреева Н. М. Теоретико-методологічні засади екологізації інвестиційної діяльності: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.06 / Н. М. Андреева; НАН України. Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – Одесса, 2007. – 31 с. – укр.
4. Арестов С. В. Механізм підвищення економіко-екологічної ефективності природоохоронних інвестицій в екосистемні послуги: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.06 / С. В. Арестов; НАН України. Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – Одесса, 2008. – 20 с.
5. Арестов С. В. Формирование и развитие понятийно-категориального аппарата природоохранных инвестиций в Украине / С. В. Арестов // Наукові праці: Економіка. – 2010. – Випуск 132. – Том 145. – С. 70-74.
6. Благой В. В. Екологічно спрямоване інвестування / В. В. Благой // Вісник НТУ «ХП». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х. : НТУ «ХП». - 2013. - № 66 (1039). - С. 71-75.

7. Вишницька, О. І. Екологічні інвестиції: сутність, класифікація, принципи та напрями реалізації / О. І. Вишницька // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2009. – № 2. – С. 51-58.
8. Власов М. В. Инвестиции в рациональное природопользование (На примере разработки и реализации целевых комплексных программ) : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 : Екатеринбург, 2004. – 218 с.
9. Экологическая оценка инвестиционных проектов: методическое пособие. М., 2000. – Центр подготовки и реализации международных проектов технического содействия. – 243 с.
10. Овчинников Е. Н. К вопросу о необходимости классификации инвестиций природоохранного назначения [Электронный ресурс] / Е.Н. Овчинников. – Режим доступа : www.lib.csu.ru/vch/8/2000_01/041.pdf.
11. Проекты и операции. Группа Мирового банка [Электронный ресурс] . – Режим доступа : <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTRUSSIANHOME/PROJECTSRUS/0,,contentMDK:21262613~pagePK:41367~piPK:279616~theSitePK:3319376,00.html>.

Надійшла до редакції 2 грудня 2014 р.